

Katja Sturm Schnabl
Dunaj

UDK 030:811.163.6+821.163.
6.09(436.5):378(436.1)

*ENCIKLOPEDIJA SLOVENSKEGA JEZIKA IN LITERATURE NA
KOROŠKEM (1. DEL: OD ZAČETKOV DO LETA 1938). ZGODOVINSKO
OZADJE*

Prispevek predstavlja, kako je projekt *Enciklopedija slovenskega jezika in literature na Koroškem* (ESLK) konceptualno povezan s splošnim kulturnim in znanstvenim kontekstom. Slovenski jezik in literatura na Koroškem sta bila vedno sestavni del slovenske kulture, mesto Dunaj pa je zaradi svoje politične vloge zelo zgodaj postalo pomemben center za slovenistiko, ki je obstajala tako na Univerzi kot v okviru Akademije znanosti. V zadnjih letih pa je kljub odsotnosti sistemiziranega profesorskega mesta na dunajski univerzi nastalo več slovenističnih del s specifično znanstveno perspektivo, kar potrjuje, da sta slovenski jezik in kultura bila in še vedno sta integrativni del evropskega kulturnega prostora. Specifična sta tudi aktualnost in pomen projekta ESLK, pridobljenega znotraj avstrijskega sklada za znanost (FWF).

slovenščina na Koroškem, slovenistika na Dunaju, enciklopedija, jezikoslovje, dialektologija

The article presents how the project *Encyclopaedia of the Slovenian Language and Literature in Carinthia* (ESLK) is conceptually embedded in the overall cultural and scientific context. The Slovenian language and literature in Carinthia always represented an integrative part of the overall Slovenian culture and Vienna was, due to its political functions, from very early on a most important centre of Slovene studies as regards the University and the Academy of Sciences. In recent years, despite the lack of systematization of a chair at the University of Vienna, a remarkable number of specific outputs have been produced, reflecting the added value of the specific scientific perspective thus confirming that the Slovenian language and culture are an integrated part of the European cultural space which again underlines the pertinence and the necessity of the ESLK project within the Austrian Science and Research Fund (FWF).

Slovenian language in Carinthia, Slovene studies in Vienna, encyclopaedia, linguistics, dialectology

1 Uvod

Slovenski jezik in literatura na Koroškem sta od vseh začetkov integralni del razvoja slovenskega naroda do stopnje moderne nacije. Že najstarejši slovanski pismeni spomeniki v latinici, Brižinski spomeniki, so nastali na območju salzburške cerkvene province, ki je segala do Drave, in dokumentirajo slovensko nacionalno in kulturno identiteto. Čeprav se pričujoči projekt ukvarja z jezikovnimi, kulturnimi in

literarnimi dogajanci določene regije, ima vseslovenski pomen. Raziskava jezika in literature na Koroškem, ki zgodovinsko meji na nemško jezikovno področje, nudi celo vrsto zanimivih pogledov na možne interference in medsebojne vplive v evropskem merilu. Zamisel projekta se je rodila na Dunaju, potem ko je podpisani uspelo najti ustrezno podporo s strani avstrijskih kolegov.

2 Slovenistika na dunajski univerzi

2.1 Z Dunajem so povezani začetki slovenskega jezika kot predmeta znanstvenega preučevanja. Janez Žiga Popovič je predal baklo slovenske leksikografije Marku Pohlinu, leta 1807 pa se je na Dunaj preselil Jernej Kopitar. Prišel je s trdnim namenom, da postane uradnik dvorne knjižnice, kar mu je tudi uspelo, nakar je celo napredoval do funkcije ravnatelja. Ob službenih nalogah se je ukvarjal tudi s slovenščino ter širše z družbeno-politično vlogo in položajem vseh slovanskih jezikov in narodov v habsburški monarhiji. Poleg Jozefa Dobrovskega je bil najuglednejši slavist svojega časa. Vendar pa je postal Dunaj osrednje mesto in center za slavistiko šele takrat, ko je Franu Miklošiču uspelo, da pri ministrstvu izbori prvo redno katedro za slovanske jezike na dunajski univerzi in s tem prvo v habsburški monarhiji.¹ S katedro mu je uspelo uvesti sistematizacijo predmeta na univerzi, kar je pomenilo temeljni napredek z mnogoplastnimi možnostmi, kakršne tudi danes lahko nudi le sistematizirana katedra. V okviru slavistike se je pod Miklošičevim vodstvom razvila tudi slovenistika in prav Miklošičevi učenci so bili tisti slovenisti, ki so stroko razvili v tolikšni meri, da se je v 20. stoletju mogla razcveteti v »nacionalno vedo Slovencev«.

2.2 Po letu 1918 se je položaj slavistike in s tem tudi slovenistike na dunajski univerzi bistveno spremenil. Vaclav Vondrák je odšel v Prago, Milan Rešetar v Zagreb, Ivan Prijatelj v Ljubljano; tudi France Kidrič, ki se je sicer leta 1919 habilitiral na Dunaju (kar so mu dovolili samo zato, ker takrat »še niso imeli za to sposobnega Nemca«),² se je odločil, da odide na novo ustanovljeno univerzo v Ljubljani. Dunajska slavistika je osirotela, dokler se ni leta 1923 odzval povabilu in prišel na Dunaj ruski lingvist Sergej Trubetzkij. Pod njegovim vodstvom sta pomembna deleža slovenistiki prispevala Stanislav Hafner in Aleksander Isačenko, nato pa je nacizem slavistiko na dunajski univerzi spremenil v pomožno vedo za ponemčevanje in druge podobne namene.

2.3 Po letu 1945 si je slavistika na dunajski univerzi le težko opomogla. Zreducirana je bila na lektorat, katedra pa je bila v rokah slavistov, ki slovenščine niti

¹ Gl. Katja Sturm Schnabl, Aktualnost Miklošičevega znanstvenega dela in misli, *Jezikoslovni zapiski* 10 (2004), 19–46.

² Gl. Katja Sturm Schnabl, Franc Kidrič (1880–1950), *Kidričev zbornik* (Zora 16), ur. J. Lipnik, Maribor: Slavistično društvo 2002, 28–34 (o Kidričevem študiju in delovanju na dunajski univerzi), 131–181 (dokumentacija o Kidričevem študiju).

niso obvladali. To se ni spremenilo niti potem, ko je leta 1973 z novim univerzitetnim zakonom slovenistika postala samostojen predmet. Soupravljali so jo po takratnem »jugoslovanskem modelu«³ ordinariji za srbohrvaščino (Josip Hamm, Radoslav Katičič), ki so slovenistiko marginalizirali in zato tudi niso poskrbeli za ustrezno kadrovske zasedbo predmeta, za kar so po svoji funkciji v takratnem univerzitetnem sistemu v Avstriji bili edini kompetentni. Podpisana se je habilitirala na dunajski univerzi, vendar so ji omenjeni sistematizacijo delovnega mesta preprečili. Njena dolgoletna borba za slovenistiko, ki so jo deloma podpirali kolegi drugih ved, od osamosvojitve Slovenije naprej pa na politični ravni vsi slovenski veleposlaniki na Dunaju (K. Boh, I. Vajgl, E. Petrič), je privedla do tega, da ima slovenistika sedaj asistentsko mesto (dr. Andrej Leben) in gostujoče profesorje iz Slovenije. Seveda pa gostujoče profesure, ki vsak semester menjajo zasedbo, ne morejo nadoknaditi sistematizirane katedre, ki bi edina mogla jamčiti za njen kontinuiran razvoj. Sistematizacijo je bilo tako treba nadomeščati z motivacijo in angažmajem, tako da je kljub neugodnim razmeram iz dunajske slovenistike izšlo lepo število sposobnih in kompetentnih slovenistov, ki dopolnjujejo in bogatijo slovenistično stroko iz svojega zornega kota in iz spektra svojega drugo- in večkulturnega asociativnega ozadja.

3 Slovenistika na Avstrijski akademiji znanosti

Drugo relevantno mesto znanstvenega delovanja na Dunaju je Avstrijska akademija znanosti (Österreichische Akademie der Wissenschaften), na kateri je bila leta 1896 ustanovljena komisija, pristojna za slavistiko, t. i. Balkan Kommission. Njeni predstojniki so bili praviloma ordinariji srbokroatistike na univerzi, zato je bila situacija tam enaka kot na univerzi. Edini, ki mu je uspelo začeti slovenistični projekt na akademiji, je bil takratni ordinarij na graški univerzi, pokojni Stanislav Hafner; gre za projekt *Tezaurus slovenskega narodnega jezika na Koroškem*,³ ki ga danes oskrbujejo slovenisti v Gradcu (v sodelovanju z inštitutom za slovenski jezik ZRC SAZU).

Šele ko je leta 2005 postal bizantolog prof. dr. Johannes Koder predsedujoči Balkanske komisije, sem podpisana dobila priložnost pogajati se za začetek novega znanstvenega slovenističnega projekta v okviru komisije oz. akademije. Ko sta mi bila zagotovljena podpora in delovni prostor za morebitne sodelavce, sem zasnovala *Enciklopedijo slovenskega jezika in literature na Koroškem*. To naj bi bila v obliki enciklopedije podana sinteza o slovenskem jeziku in literaturi na Koroškem, namenjena nemško govorečim uporabnikom, da bi spoznali slovenske kulturne razmere in njihov razvoj ter tako prispevali k boljšemu sožitju med narodi. Prav za nemške sosede naj bi naše delo poleg znanstvenih prineslo tudi družbeno-politično relevantne rezultate. (Zdelo se mi je, da javnosti nemško govorečega prostora, ki

³ *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten: Schriften der Balkankommission*, Sonderpublikation, ur. S. Hafner, E. Prunč, L. Karničar et al., Dunaj 1982 in dalje (do sedaj 5 zvezkov do »Ka«).

predstavlja sosednjo kulturo in zaradi nepoznavanja slovenskih kulturnih razmer in razvoja vsebuje veliko antagonizmov, manjka prav znanstvena in znanstveno-zgodovinska sinteza o slovenskih kulturnih dejavnikih, kot sta jezik in literatura na Koroškem.)

Prošnjo za pričujoči projekt pri FWF je akademija znanosti podprla tako, da je za dobo šestih mesecev finančno podprla dva sodelavca za izdelavo vloge. Podpisana sem vlogo vložila leta 2006, FWF je to vlogo odobril in od marca 2007 teče projekt z dvema znanstvenima sodelavcema, dr. Erwinom Köstlerjem in dr. Michaelom Reichmayrjem, ter s podpisano kot vodjo projekta.

Ker FWF zahteva zaokrožene rezultate, namreč za tisk primeren rokopis, smo se odločili za enciklopedijo v dveh delih s časovno cezuro leta 1938, ki naj bi v obeh delih zagotovila približno isto količino materiala. Poleg tega pa je najgloblja zarez v kulturnem razvoju Slovencev, kajti odpoved in zavrnitev celotne evropske kulture, ki jo je izvedel nemški fašizem, je za slovensko manjšino v Avstriji tudi po zmagi nad tretjim rajhom porajal nespregljive negativne posledice.

Projekt torej teče od marca 2007. Po skoraj letu in pol intenzivnega dela se je za prvi del enciklopedije (od začetkov do leta 1938) oblikoval naslednji obseg člankov in gesel: 870 člankov, 1200 gesel, od tega približno 360 osebnostnih gesel, okrog 310 stvarnih gesel, 200 topografskih gesel. Poleg tega pa bodo pomembni tudi napotki na članke, ki so relevantni zato, ker imamo opravka z dvojezičnostjo, z alternativnimi imenskimi oblikami pri krajevnih in osebnih imenih, pa seveda tudi zaradi vsebinskih vidikov.

Od vsega začetka je bilo jasno, da bomo za izdelavo in obdelavo tako obširnega in raznolikega materiala potrebovali pomoč in sodelovanje kolegov iz raznih strok, torej zunanjih sodelavcev. To smo vključili že v prošnjo za projekt, tako da nam FWF v ta namen zagotavlja tudi (skromne) avtorske honorarje. Naš mednarodno in interferenčno naravnani projekt se tako lahko ponaša s 130 zunanjimi sodelavci, ki prihajajo iz Avstrije, Francije, Italije, Kanade, Rusije in Slovenije. Tako je tudi po tej plati zajamčena mednarodna evropska naravnost našega projekta.